

Újabb őslénytani adatok Ipolytarnócról¹

MAJZON LÁSZLÓ

A kattiai-emeletvégi sekélytenger ingadozó visszahúzódásával kapcsolatos s a reakövetkező korszaknak a parti alaphegységéből származó, aránylag gyorsan váltakozó üledéklerakódását nemcsak közettani nézőpontból, de gazdag ősmaradványok révén is tanulmányozhatjuk Ipolytarnóc közvetlen környékén. A kavicsos, puhább homokkőre kavicsrecesa következik s e felett ismét homokkőpadok települnek, melyeknek felső része egyes helyeken elkovásodott. Erre tufás, homokos réteg következik s ez azután a nagy felszíni elterjedésű riolittufába megy át.

Ipolytarnóc e rétegeinek őseletmaradványaival többen foglalkoztak. Kubinyi F. (1., 2.), Szabó J. (3.) és Tuzson J. (4.) a tarnóci kövült látörzset, a riolittufa változatcs szubtrópusi ősfőloráját, Jablonszky J. (5.), Koch A. (6., 7.) s később Vitális I. (11.) a tarnóci homokkőből előkerült cápa fogakon kívül krokodilus, delfin, korall- és molluszkum-maradványokat is említ, mely utóbbiak jegyzékét Szalai T. (8.) bővítette. A közismert lábnyomos homokkővet Böckh H. (9., 10.) ismerte fel, melyen vastagbőrűek, párosujjú őzféle- és madárláblenyomatok, bár ritkák s rossz állapotban, a helyszínen a Csapás-vögyben ma is felismerhetők. Az egyes rétegek korát tekintve, különbözőek a vélemények, mert az eddigi kutatók az eléggé kis vastagságú rétegsort, a felsőmediterrán alsó részétől a miocénbe sorolt aquitani-emeletbe helyezik. A földtani viszonyokat id. Noszky J. (12. 13.) s újabban Bartkó L. ismertette.

Amilyen érdekes és gazdag Ipolytarnóc az ősnövények és a magasabbrendű állatmaradványok szempontjából, éppen olyan szegény az alacsonyrendű egysejtű foraminifera-faunát tekintve. De ez a szakember előtt nem is feltűnő, mert éppen a fentemlített tengeringadozások hatásaként lerakódott üledékek s a szárazföldi rétegek szinte már előre jelzik és kizárják ezek gyakori előfordulását s az előfordulóknak, úgy is mondhatnók „vezérvölgység” jellegét. A mozgások hatása nemcsak a kőzet jellegén látszik meg, de a faunájában is. Természetes, hogy nem találunk az előzőhöz hasonló fajokat, fajasszociációkat, még az egyező litológiai üledékekben sem. Nem találhatunk, mivel az eredeti gyökér, honnan táplálkozhatott volna elpusztult, a távolabbi kapcsolatok pedig, melyek a fauna felfrissítését, pótlását szolgálták volna, elzárkóztak, megszűntek, vagy még nem nyíltak

¹ Előadta a Magyar Földtani Társulat 1950. május 17-én tartott szakülésén.

meg. De ha ez nem is áll így teljes egészében s az utóbbi kapcsolatok már meg is voltak, a gyorsan váltakozó fáciesek nem engedték s lassúbb ütemben haladó, távolabbi helyekről származó egyedek révén egy faunakép kialakulását a kőzetanalóg is gyorsan változó területen.

A kattiai és a reákövetkező emeletben akár akvitani vagy burdigalinak nevezzük azt, állandóan változnak a fáciesek. A homokosab, kavicsos üledékek tengerparti, mozgóvízben képződött lerakódásokra utalnak. Az ilyen helyeken pedig Foraminiferák nem találhatóak, vagy pedig csak nagyon ritkák, mert e szervezetek a csendes s inkább a pelites élettájukat kedvelik. Az állandóan mozgó durvaszemű üledékek a növények megtelepedésére nem alkalmasak. A Foraminiferák közül sem az ú. n. növényeken, kavicsokon kúszó formák, sem pedig a fenéktalajba dugott életmódot folytató alakok nem találják meg ill. területen életlehetőségeiket. A plankton-alakok pedig a nyílt vizek lakói, melyekkel a parti jellegű tengerrészekben csak mint besodort egyedekkel találkozunk.

Az itt talált mikrofauna a következőkből adódik:

	1.	2.
<i>Rhabdammina abyssorum</i> M. SARS	gy	.
<i>Ammodiscus incertus</i> D'ORB.	+	.
<i>Cyclammina cancellata</i> (BRADY)	+	.
<i>Robulus</i> sp.	+	.
<i>Textularia</i> sp.	+	.
<i>Nonion communum</i> (D'ORB.)	+	.
<i>Virgulina schreibersiana</i> CZYZ.	+	.
<i>Globigerina bulloides</i> D'ORB.	+	.
<i>Cibicides lobatulus</i> (WALK.-JAC.)	+	.
<i>Heterolepa dutemplei</i> (D'ORB.)	+	.
<i>Bulinina elongata</i> D'ORB.	gy
<i>Bulinina pupoides</i> D'ORB.	+
<i>Rotalia beccarii</i> (L.)	+
<i>Cassidulina elongata</i> RSS.	+
<i>Spongiatü</i>	gy
<i>Spatangidatüske</i>	+	+
<i>Halpikkely</i>	+

1. Fehérhegyi előfordulás.

2. Botos- és Fehérhegyi-árok előfordulásai.

Az ipolytarnóci fauna szegény, de ez a szegény fauna is két, egymástól különböző elemből tevődik össze. Az 1. lelőhelyről származó alakok között azonnal feltűnik a *Cyclammina cancellata* (BRADY) faj mely a hazai kattiai lerakódásoknak eléggé jellegzetes alakja s néhol a rupilé-emelet legfelső részéről is előkerült. De bizonyos idősebb jellegű ad a *Rhabdammina abyssorum* gyakori előfordulása is. Egyébként úgy ez, mint a többi alak, egész miocénünk igen gyakori előfordulású formái, melyek *Nonion communum* (D'ORB.) fajt kikéve, a gazdag rupéli faunák kozmopolita alakjai.

A 2. rovat magában foglalja a Botos- és a mellékárok mintáinak faunáját. Meg kell jegyezni, hogy ezek teljesen egyezők. Feltűnő a *Bulimina elongata* D'ORB. és a szivacstűk gyakori előfordulása. Érdekes alak még a *Cassidulina elongata* RSS. megjelenése is. Ezt pl. a fedemési Ecservölgy alsómiocén teresztrikuma alatti rétegekből, a karancssági miocén s a szilvásváradai tortónai-üledékekből tudtam kimutatni. Egyetlen kattiai előfordulása a magyargéci Borsós-völgy tanyánál volt.

Ezek alapján az 1. lelőhely faunája a kattiumvégi s az árkok lerakódásai pedig alsómiocén elejére helyezhetők. Ezt a rétegtani helyzetet igen jól szemléltetik a szegényes fauna elemei. A kattiai-emeletben hiányoznak már a rupéliből ismert idősebb, paleogén fajok s megindul egy miocénképű, a fácieseknek megfelelő fauna kialakulása, mely a tartónai-emelet sekélyebb vízében ér el hasonló virágzási fokot, mint paleogén formák a rupéli mélyebb tengerében. *Andraea* elszászi *C. oblonga*-ja nem *oblonga*, hanem egy kerekébb, zártabb alak.

Egyébként az ipolytarnóci fauna a *Cassidulina oblonga* kivételével megegyezik a szentendreai átmeneti (14.) Wein aquitani-rétegeinek mikrofaunájával. A lábnyomos homokkő az itteni Hunkadomb ú. n. Unios-rétegével s a boldogtanyai levélenyomatos homokos anyag rétegével, illetve a mchorai *Helix* rétegekkel (15.) párhuzamosítható.

I r o d a l o m.

1. Kubinyi F.: A tarnócei kövült fa és a környező kőemek. (Vahot J.: Magyarország és Erdély képekben, III. p. 61. 1854.)
2. Kubinyi F.: Nógrád megye ásvány- és földtani tekintetben. (Magyar Orvos és Term. Vánd. gyűl. Munk. III. p. 85. 1843.)
3. Szabó J.: A Pogányvárhegy Gömörben. mint bazaltkráter. Tarnócei kövült fa. (Magy. Tud. Akad. Math. és Term. Tud. Közlem. III. p. 374. 1863—64.)
4. Tuzson J.: A tarnócei kövült fa. (Term. Tud. Közl. Pótfüz. XXXII. p. 280. 1900.)
5. Jablonszky J.: A tarnócei mediterrán korú flóra. (Földt. Int. Évk. XXII. p. 229. p. 1914.)
Die mediterrane Flora von Tarnóc. (Mitteil. Jahrb. Ung. Geol. Reichsanst. XXII. p. 249. 1915.)
6. Koch A.: Tarnócei Nógrád megyében, mint a kövült cápafogáknak új gazdag lelőhelye. (Földt. Közl. XXXIII. p. 22. 1903.)
Tarnócei in Komitat Nógrád, als neuer reicher Fundort fossiler Haifischzähne. (Földt. Közl. XXXIII. p. 139. 1903.)
7. Koch A.: Pótlék a tarnócei alsó mediterrán homokkő cápafaunájához. (Földt. Közl. XXXIV. p. 202. 1904.)
Ergänzungen zur Haifischfauna des untermediterranen Sandsteines von Tarnóc. (Földt. Közl. XXXIV. p. 274. 1904.)
8. Szalai T.: Az ipolytarnócei aquitanién. (Földt. Közl. LIV. p. 102. 1924.)
9. Böckh J.: Igazgatósági jelentés. (Földt. Int. Évi Jel. 1900-ról. p. 33. 1902.)
Direktions-Bericht. (Jahresber. der Ung. Geol. Anst. für 1900. p. 37. 1902.)
10. Böckh H.: Geológia, II. p. 712. 1909.

11. Vitális I.: A recens Notidamusok és a fosszilis Notidamus primigenius Ag. fogazata, fő tekintettel a mátraszöllösi miocénkorú Notidamus-fogakra. (Geol. Hung. Ser. Pal. 18. 1942.)
Die Zähne der rezenten Notidamus-Arten und des fossilen Notidamus primigenius Ag. mit besonderer Rücksicht auf die miozänen Notidamus-Zähne von Mátraszöllös. (Geol. Hung. Ser. Pal. 18. 1942.)
12. id. Noszky J.: A Cserhától északra fekvő terület földtani viszonyai. (Földt. Int. Évi Jel. 1917—1919-ről, p. 48. 1923.)
Die geologischen Verhältnisse des mittleren Ipoly-Tales. (Jahresber. Ung. Geol. Anst. für 1917—1924. p. 115. 1924.)
13. id. Noszky J.: Führer durch das oligo-miozäne Gebiet des Salgótarján (Nógráder) Beckens. (Führer zu den Studienreisen der Palaontologischen Gesellschaft etc. 1928.)
14. Wein Gy.: Szentendre környékének földtani viszonyai. (Földt. Közl. LXIX. p. 26. 1939.)
Über die geologischen Verhältnisse der Umgebung von Szentendre. (Földt. Közl. LXIX. 1939.)
15. Ferenczi J.: Újabb adatok az Ipoly-medence földtani viszonyainak ismertetéséhez. (Földt. Int. Jel. 1936—38. évekről. II. p. 1035. 1942.)
Neuere Beiträge zur Kenntnis der geologischen Verhältnisse des Ipoly-Beckens. (Jahresber. Ung. Geol. Anst. über die Jahre 1936—38. II. p. 1076. 1942.)

Новые данные о доисторических животных в селе Ипойтарноц.

Ласло Майзон:

Отложения в районе села Ипойтарноц, которые богаты остатками доисторической флоры и фауны, оказались очень бедны, что касается феррамниферной фауны. В слоях кати и в последующих слоях аквитанских или бурдигалинских фации постоянно меняются. Последующие отложения песка и гравия указывают на морские отложения происходившие в текучей воде. В подобных местах феррамниферные слои очень редко встречаются. В феррамниферной фауне не найдено остатков фауны, строго определенной и характерной для олигоцена.